

FISHING.Investigator: TimociDate: 16. 10. 82Interviewee: Jope Saluleirogo.....Namoli, Lautoka

Department of Social Services
 Institute of Language and Culture
 41 Loftus Street, Suva, Fiji

ULUTAGA: NA VEIMATAQALI QOLI ERA DAU VAKAYAGATAKA NA
 QASE E LIU.

- Mevaka na lai qoli ena gauna e liu dau levu na veimataqali qoli e liu. Era dau vakayagataka vaka levu na SA, oqori edau vakalevu na lai qoliva na Toni Rau. Na Sa oqo edau levu na kena veigacagaca eso me dau vakayagataki kina. Ni sa dau lai biu yani ki wai na rau sega ni dodonu me dua tale na tamata me lako tu ga vakaveitalia se me dua na waqa e soko tu vakaveitalia me qai takosova na Rau. Ia eda tabu tale ni vakayagataki eke na Sa baleta gone ne kena ririkotaki baleta de qai dua e mavoa. Nai Sa oqori sai koya na Moto ka ra dau vakayagataka yani na tagane ena gauna ni qoli. Ia ena qoli oqo e tabu sara ni vakayagataki kinamoto. Na moto sa tiko ka na gauna me lai vakayagataki kina.
- Dua tale na mataqali yaya mera dau vakayagataka ena gauna ni qoli ?
- Baleta ni se na qoli edau tiko sara na kena yaya me vakayagataki kina.
- Baleta tiko eso na qoli edau tiko beka eso na tabu me da taurivaka ena gauna ni qoli ?
- Ni sa caka tiko na qoli sa tabu sara ni dua na tamata medau taro lesu.

Cont'd Page 2.

- Ni gauna sa taro lesu mai kina edua na tamata sa kena i vakaraitaki sara tu ga koya ni qori sa na laqa tu e cakau sa na kena balebale koya ni sa vakavuna oqori ni sa na curu botea yani eso na vanua eso na ika.
Koya gona edua sega kina ni dua na tamata me dau taro lesu, baleta ni oqori sa na rawa sara ni vakavuna kina me dua na mavoa ena gauna ni qoli se me dua me leqa sara kina. E dodonu gona me kakua ni dua na tamata me dau taro lesu enagauna ni qoli. Baleta gona na gauna sara ga ko taro lesu kina oqo ko ira na vua ka ra dau yadrava tu na cakau sa kena balebale oqori ni sa no lesu ko ira na vu ka toka mai cakau. Sa qai dau vakavuna gona kina na nodra cudru na qase, qai dau rawa ni so e mavoa kina .
- Era dau kila beka vakacava na qase na gauna me ra dau lai qoli kina ?
- Eso na dau qoli era sa dau vakaraica toka yani na vakarau niwai kei na vakarau ni cagi, oqori edau vukei ira ena gauna ni nodra lai qoli. Koya gona na nodra raica toka yani na vakarau ni draki edau kani marau sara veira mera dau raica taumada na draki kei na kenai tuvaki.
- Na cava so na tabu ni qoli ?
- Baleta gona ni ra dau lako yani na gone era da u sega ni muria na ka e tukuni ena gauna sa vakayacori tiko kina na qoli .

Cont'd Page 3.

- Baleta gona ni ra dau gole yani na gone kina qoli kevaka sa tukuni mai edua na ka sa toka vua na gone me vorata ka sega ni muria na ka e tukunimai. Baleta nai liuliu ni qoli sa vinakata sara ga ko koya ni sa tukuna mai edua na ka sa dodonu sara ga me muri na nona lewa. Kevaka e sega ia sa na yaco ga na leqa .
 - E caka beka mai na cava na Rau ?
 - Mevaka ni qoli vakaviti edau rua ga na mataqoli, dua gona oqo na Toni Rau. Oqo edau kau mai na drauni jaina sa qai mai tali ena wa lai me rauta beka e katu drau sara.
 - Edau vakayagataki e vei na Rau oqo ?
 - Kevaka e voravora na draki edau lai biu yani ki baravi na Rau oqo. Na kena lai biu yani na Rau oqo edau lai toni yani ena ua levu, oti era sa qai gole yani na tamata me ra lai drete mai na Rau ki vanua ka yacova sara na vanua sa vodea mai kina wai. Eke sa qai dau vakayagataki kina na i Sa ma ra toboka na ika ka biu yani kina loma ni waqa.
 - Rawa ni ko vakamacalataka mada ni se bera nira gole yani ki qoli, na cava era dau cakava ?
 - Eke ni se bera nira dau gole yani ki qoli, era sa dau veivosaki taumada. Oqori mera dau veitukutukuni taka yani na veika mena lai vakayacori ena gauna ni qoli. Ko cei me nona i tavi na ka koya, ko cei me qarava na tikina koya.
- Baleta gona me kakua na lai veidredre tiko e wai ni sa vakayacori tiko na qoli .

Cont'd Page 4.

- Mevaka ni sa rogoca ni dau tiko na nona gonedaau na turaga, rawa ni ko talanoa vakalekaleka baleta na tikina koya ?
- Ni sa dau tu na gauna sa na tukuna mai kina turaga me dua na kena ika, sa na gole sara yani na nona mata veiratou na gonedaau ka lai tukuna kina nai tukutuku sa rogo mai loma ni ba vakaturaga.
- E tiko beka edua na tamata edau liutaka tiko na nodra dau lako yani ki qoli ?
- Eke sa dau tu ga koya ka nodratou i liuliu. Oqori beka koya ka luveni gase taudua veiratou na gonedaau, sai koya sara ga oqori sa na liutaka na nodratou qoli.
- Mevaka ni ko tukuna drauni kau e vakayagataki tale ga ona bogi ?
- Edau tabu ni toni vakabogi na Rau ena rawa ni lai toni tu yani ona mataka cake ni ua levu tu.
- Mevaka ni tu eso na ika vata na kena i cavuti, mevaka vei kedatou eke ni ta veikedatou na ika na Rawarawa. Baleta gona ni ika oqoq na Rawarawa na ika ni Mamoli, ka dau siwati vakalevu e Mamoli.
E liu era dau veiqoliyaki ena cakau, qori gona e kena i vakaraitaki tiko ni oqori sa dodonu ga mera dau muria na lawa ni qoli sa koto.
- Edau so beka na edau vakayacori ni ra dau lesu mai na qoli ko ira na gonedaau ?
- Ni ra sa dau gole lesu mai na qoli ko ira na gonedaau, sa dau vakarautaki tu na kedra magiti. Oqori me

- vakaraitaki tiko ga kina na nodra veirokorokovi na turaga ni vanua. Ni ratou sa lai cakava mai na nodratou i tavi ko iratou na gonedaui, sa dodonu tale kina veiratou na tiko e vanua meratou vakayacora na nodratou tavi. Me tubu tiko ga na veivekani me kakua ni dua na veisei me tubu koso.
- Ocesi e lewa tiko na kena votari na ika ?
- Ni sa biu yani na ika, sa dau votara yani na ika koya sara ga na i liuliu ni lakolako ni qoli. Koya gona na ika lelevu duadua ga edau kau yani me kena na turega. Ia kevaka edua na tamata e kauta na ika levu qai sega ni kilai ena rawa ni lai ora ena kena sui ni ika. Ena rawa talega ni gaga ena kena ika baleta gona na nona taura vakatava dodonu na ika levu ka dodonu me kena na turaga. Baleta oqori nai tutu makawa ga mai ka ra dau taurivaka tu na noda qase mai liu.
- Mevaka ni dau tu ena delani cakau na Vula walu, edau vakamavoataka na yavada ka dau rawa ni curuma kina na gaga, edau tu beka edua na kena wai ni mate ?
- Kevaka ko sa butuka yani na Vula walu, e dodonu sara ma dau domica tani na kena dra. Me rawa ni lako tani mai na dra ca ka lanta yani na yavamu. Sa dau tu tale ga na kena wai ni mate vakaviti.
- Na cava era dau vakayagatak e liu ena gauna ni nodra qoli ?
- Na mataqali sala cava era dau vakayagataka e liu baleta na nodra gole yani ki qoli ?

- Ena gauna e liu era dau voce yani ena nodra waqa vaka viti. Era dau raica talega na draki kevaka e maravu tu na wasawasa sa qai ra dau gole yani ki qoli, baleta gona me rawarawa na nodra veivoceyaki ena loma ni wasaliwa. Ko ira na voce tiko era sa qai dau veivukeuke. Mevaka beka merau tiko e lewe rua me nodrau i tavi na voce.
- Na cava era dau lai biuta yani kina ika kevaka era dau lai dede ki wai ?
- Eke kevaka era kila tiko ni ra na dede mai wai, sa dau kena i vakarau mera dau vakarautaki ira sara vakavinaka baleta gona na nona sa dau lai maroroi na ika.
Koya gona eqai dau kauta yani eso nadrauni jaina se drauni vudi me dau lai maroroi tu kina na ika. Ia eso dau musuka veimama na dramu lelevu me qai dau lai biu kina na ika. Ia so na iak era dau kani droka ga.
- Mevaka na ika ni Balolo esa dau tiko beka na kena gauna me ra dau lako kina ki wai ko ira na dau qoli ?
- Baleta na ika ni Balolo sa dau tu ga na kena gauna dina. Mevaka e Namoli sa dau tiko tale na ika me dau ra yau mai vakalevu ena gauna sa yacova mai kina na kena draki. Ia mevaka ni so na ika edau gaga baleta tiko oqori ni sega ni dodonu beka ni ko qoliva ena kena vanua dina kei na kena gauna dina.
Koya gona oqori ka dau vaka vuna na kena gaga na ika edau dau kania.
- Rawa ni vakamacalataka mada edua tale na kena mataqali qoli ?

Cont'd Page 7.

- Edua tiko na mataqali tale na qoli era dau vakayagataka na qase e liu. Mevaka beka na Tutuva, oqri na kena dau lai ta mai na Tuva ka mai tasia ka vesuvesu me rauta tiko beka e vasagavulu na tuva dua nai vesuvesu se rawa ni yacova sara yani na limasagavulu nai vesuvesu. Ia ni sa lai biu yani na tuva kina tobu eke sa na qai bui toka yani ena delan Tuva edua na vatu levu oti sa qai diri tale ga na ika oti da sa qai mai wawa tokayani. Ni sa vakararai tokayani sa na rawa sara ni da raica eso na ika era sa basika cake mai mevaka ni ra rui kaukauwa na boi Tuva vaira na ika.
- Mevaka ni Tuva e gaga, e biu vakacavana Tuva ?
- Ni ko sa lai biuta yani na Tuva ena lai biu sara yani ena dua na vanua ka yawa sara yani. Oqo me lai biu beka yani kina rukuni cakau. Se me dua na tobu ni ra sa biu yanina Tuva ka sa bosoraki yani. Eke sa ra na boica sara na ika na kena boi dina ka ra na sasaga sara mai kina dua na vanua me rawa ni ra dro taka mai kina nai boi ni Tuva. Ni sa oti koya era sa qai mai waraka toka yani na gauna mera sa vude cake mai kina na ika. Oqori era sana qai vudevude cake mai na ika.
- Na cava era dau vakayagatak eliu me ra dau kelea tu kina na nodra waqa ?
- Ena gauna e liu sa qai dau tali namagimagi sa qai dau vesu yani kina dua na vatu me nodra i kelekele .

Cont'd Page 8.

- Ena gauna eliu era dau vakayagataka ga na Takia ni ra dau veisokoyaki yani. Na Takia oqori sa qai kena kelekele gona na magimagi ka tali sa qai vesu ena dua vatu levu edua na muana me biu yani ki wai, ka sa qai dua na muana me vesu kina waqa.
- Vakacava beka na drauni kau oqoq ka vakayagataki ena Toni Rau edau vakayagataki tale se ... ?
- Edau kena lawa tu ni sa dau oti kecek na cakacaka ni qoli oqo sa qai dau kau yani na lawa ka lai vakamamactaki tu ena dua na delani vatu me waraka tale toka yani na kena lai vakayagataki tale. Ia kina drauni kau ka vakayagataki ena gauna ni qoli sa dau biu laivi koto yani ki cakau me ciri sara yani vakayawa.
- Mevaka mai Tailevu kei Vanua Levu era dau vakayagataka na Moka, edau vakayagataki talega e ke ?

S A O T I